

Wijst, wat is dat?



Natuurcentrum
De Maashorst

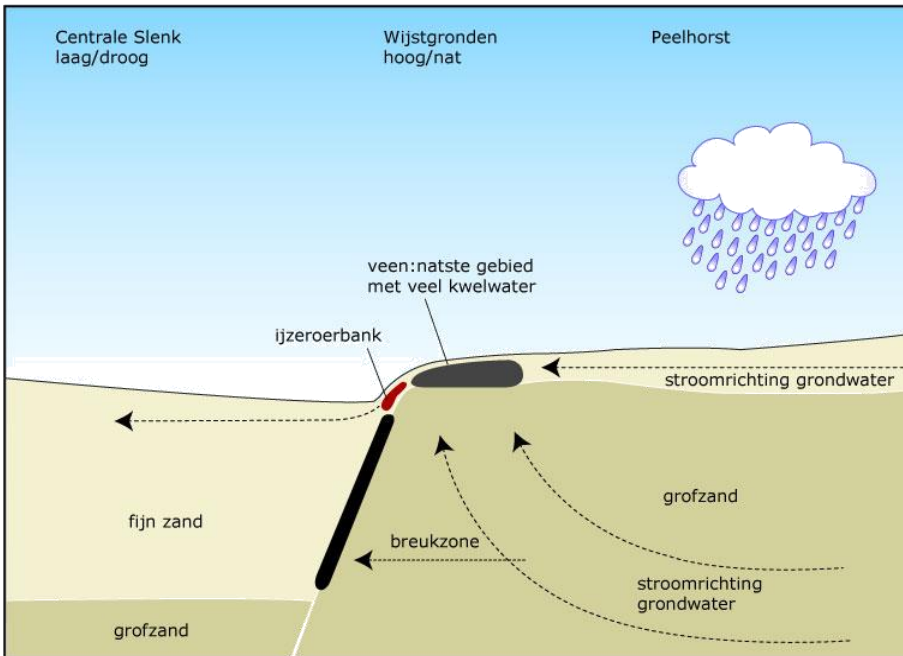
Wijstgronden in De Maashorst

Wijst is een bijzonder Brabants verschijnsel dat alleen onder specifieke omstandigheden voorkomt.

Wijst is een vorm van grondwaterstroming veroorzaakt door de breuken in de ondergrond, ontstaan door aardbevingen in het gebied. Aan de hoge kant van de breuk (horst) leidt het wijstverschijnsel tot kwelrijke, drassige gronden met hogere grondwaterstanden dan aan de lage kant (slenk) van de breuk. De combinatie van het hoogteverschil in het landschap met de natte delen op de hoger gelegen horst is zeldzaam, en leidt tot hoge natuur- en landschapswaarden. Het wijstgebied Sint Annabos in Uden is in 2004 uitgeroepen tot aardkundig monument.



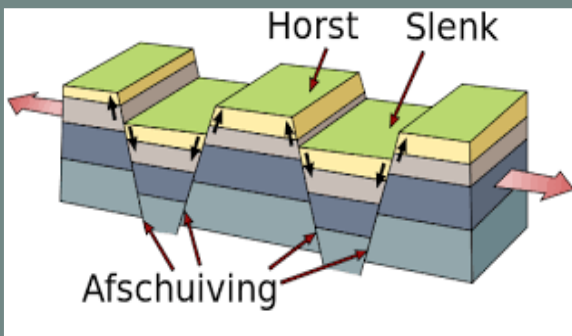
Wijstverschijnsel



De Peelrandbreuk markeert de overgang tussen de Peelhorst en de lager gelegen Centrale Slenk. Grondwater stroomt van hoog naar laag. Op het breukvlak echter wordt de doorstroming bemoeilijkt door lagen die geen water doorlaten waardoor het ter plekke opstijgt en als kwel aan de oppervlakte verschijnt. Anders dan je zou verwachten zijn de hoge gronden dus nat en blijven de lager gelegen gronden droog. Deze bijzondere vorm van kwel noemen we wijst.

Horst & Slenk

Heel lang geleden is er bij een aardbeving in het Natuurgebied De Maashorst een breuk in de aardkorst ontstaan. Deze verschuiving beweegt de aardkorst uit elkaar. Vervolgens breekt het gesteente en zakt het blok dat bovenop het breukvlak ligt langs dit vlak naar beneden. De verplaatsing langs een afschuivingsbreuk kan variëren van enkele centimeters tot tientallen kilometers. Bij een aantal evenwijdig lopende afschuivingen ontstaat een landschap met



afwisselend hoger en lager gelegen delen: horsten en slenken. Het hoger gelegen deel noemen we een horst, het lager gelegen deel tussen twee breuklijnen in een slenk. Horsten en slenken kunnen zich over honderden kilometers uitstrekken. Het breukvlak zelf vormt een steile helling met een scherp afgetekende rand: een steilrand.



Van wijstwater naar ijzeroer

Van wijstwater naar ijzeroer

Het diepe grondwater dat als wijstwater aan het oppervlak komt heeft een hoog ijzergehalte. Als dit water in aanraking komt met zuurstof gaat het roesten en ontstaat er ijzeroer: ruwe roestbruine brokken. Vooral op de plaats van de breuk wordt ijzeroer gevormd. Het ijzeroer is in de loop van de tijd door mensen uit de grond gehaald en gebruikt voor allerlei doeleinden. Vanaf de prehistorie is sprake van ijzerwinning in de regio. Er zijn nog gevallen van handel in ijzeroer bekend uit de 19de eeuw. Veel oude gebouwen zijn gefundeerd op ijzeroerbrokken. In Uden zijn plaatsen waar enorme brokken ijzeroer liggen en veel Udenaren kunnen stukjes ijzeroer in hun tuin vinden.

Bodem & Wijstwater

Wijstgronden zijn uniek en typerend voor Noordoost Brabant

Breuken in een ondergrond die is opgebouwd uit lagen klei, zand en grind -zoals het grootste deel van Nederland- zijn namelijk zelden in het landschap terug te vinden.

Hoogteverschillen in het landschap verdwijnen ten gevolge van erosie en menselijke ingrepen.

Wijstwater is rijk aan ijzer en heeft een hogere pH waarde. Op plaatsen waar kwelwater aan de oppervlakte komt vindt roestvorming (oxidatie) plaats. Kenmerkend voor wijst is dan ook de sterke roestkleur van water en bodem. Dit is vaak goed te zien bij het water in de sloten.





Weetjes Pinksterbloem

In de middeleeuwen was Pinksteren een feest speciaal voor de Pinksterbloem !

Het was een feest van de vruchtbaarheid en vooral gericht op vrijgezelle jongeren.

Tijdens dit feest werd ook één jonge dame aangewezen als Pinksterbloem. Zij werd versierd en kreeg een kroontje.

De Pinksterbloem is eetbaar en vroeger werd deze gebruikt om scheurbuik tegen te gaan, vanwege de vitamine C. Deze vitamine werkt ook goed tegen voorjaarsmoedeheid. Ook werd deze bloem vaak gebruikt bij hartproblemen.

De voortplanting volstrekt zich door broedknoppen. Dit zijn deeltjes van een plant, zoals bladeren, waarop kleine knoppen gaan groeien die zelf kunnen wortelen. Op een dag laten ze los en worden ze een nieuwe plant. Ideaal in waterrijke omgevingen waar zaden moeilijk kiemen onder water !

Flora

Omdat de wijstgrond op een ondergrondse breuk ligt komt het grondwater hier naar boven. Dit ijzerrijke water biedt bepaalde planten en dieren de mogelijkheid om op de wijstgronden in De Maashorst te kunnen leven.

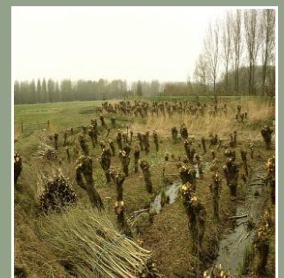
De wijstgronden tellen veel soorten planten, vogels en insecten.

Kenmerkende planten op de natte wijstgronden zijn: Bittere veldkers, Dotterbloem, Pinksterbloem, Koekoeksbloem, Moeraskartelblad, Adderwortel, Kale jonker, Melkeppe, Pluimzegge, Brede orchis en Veenmos. In de bossen komen we Zwarte els, Pluimzegge, Framboos en Hop tegen.

Enkele van deze planten trekken vlinders aan. De Pinksterbloem b.v. is de waardplant van het Oranjetipje.

Elzenhakhout

De natte gebieden werden vaak als elzenhakhout gebruikt. Dit hout werd regelmatig gekapt voor brandhout of voor bonestaken. Elzenhout werd ook gebruikt voor het maken van houtskool, handvaten van gereedschappen en voor bezems. Ook werden er hei- en steigerpalen mee gemaakt, elzenhout is hier door de rechte stamvorm zeer geschikt voor.



Weetjes Oranjetipje

Alleen het mannetje heeft een grote oranje vlek op de vleugel.

Eén flesvormige eitje wordt op de plant afgezet. Het vrouwtje geeft een signaal af dat andere vrouwtjes weerhoudt van eileg. Na het afzetten van de eitjes gaat het vrouwtje snel dood.

De rupsjes komen na 1 ½ week uit het ei. Als er toch 2 rupsen op één plant zitten, dan eet de oudste de jongste op.

De rupsen eten eerst bloemen en daarna de droge doosvrucht van de waardplant; ze worden ongeveer 3 centimeter lang.

Als de rups in de struiken verpopt is, lijkt deze sprekend op een stekel en is goed gecamoufleerd.

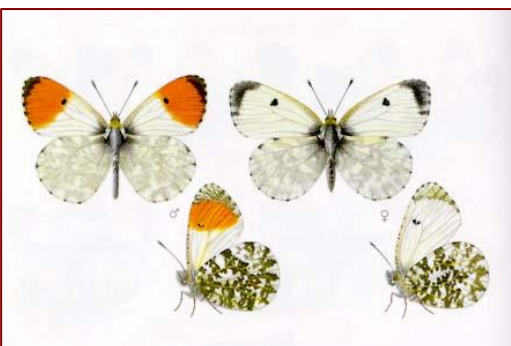
Het oranjetipje overwintert als pop en ontpopt zich in maart of april en wordt hoogstens drie weken oud. Oranjetipjes eten in die periode niet en drinken alleen nectar.



Fauna

Qua fauna treft men op de wijstgronden (huisjes)slakken aan, bijzondere libellen zoals Bandheidelibel en Beekoeverlibel, bijzondere amfibieën zoals Kamsalamander en Heidekikker, kleine zoogdieren als Egel, Hermelijn en Wezel, en vogels als Zanglijster, Blauwborst, Waterral, Houtsnip en Kleine karekiet.

Op wijstgronden zijn ook diverse vlinders te vinden, De Pinksterbloem is bijvoorbeeld de waardplant van het Oranjetipje. Een bijzonder vlindertje met een bijzondere levenswijze.



Links : Mannetje

Rechts : Vrouwtje

Blauwborst

De blauwborst is een stuk minder bekend dan de roodborst die tot dezelfde familie behoort. De blauwborst kun je vinden in moerasgebieden en trekt in de winter weg. Zijn puntig snaveltje verklapt je dat hij meestal insecten eet.





Pitrus

Pitrus is een plant uit de Russenfamilie. Rus betekent 'touw'. De stengels van deze plant werden vroeger dan ook als touw gebruikt.

Pitrus groeit op vochtige plekken zoals langst de waterkant en in moerasgebieden. Daarom zul je vaak pitrus aantreffen in wijstgebieden.

Cultuur

Het begrip wijst komt al in de middeleeuwen voor. Of de naam wijst overal langs de peelrandbreuk een even oude geschiedenis heeft is moeilijk vast te stellen. Opvallend is dat van Heesch tot Uden de naam ook terugkomt in veldnamen en de namen van nederzettingen (o.a. Hoge en Lage Wijst in Heesch) en familienamen (van der Wijst en Verwijst). Van een Udense familie Van der Wijst is bekend dat de eerste die de naam Van der Wijst droeg woonachtig was op de wijstgronden.

Nog steeds zijn Van der Wijst en Verwijst bekende namen in dit gebied. Er zijn in Nederland bijna 600 adressen waar mensen wonen met deze naam. Nog geen 100 van deze wonen buiten Brabant. Sterker nog, meer dan de helft woont binnen een straal van 15 km van Uden.

Dat wijstgronden voor de bewoners iets onverklaarbaars en intrigerends hadden blijkt uit verhalen van oudere mensen, die er van overtuigd zijn dat de wijst een onderaardse rivier is. Dat wordt mede veroorzaakt door de ligging van de wijst langs de peelrandbreuk, waardoor een min of meer lijnvormig verschijnsel ontstaat.



Riet:

Riet is een plant uit de grassenfamilie. Ook Riet is een plant die groeit in natte gebieden.

Riet werd vroeger gebruikt als dakbedekking.



Extra informatie Wijstgronden

Wijst-verschijnsel



Uitleg:

- Natuurcentrum De Maashorst - Tentoonstelling
- Wijstgronden – Geologie van Nederland
- Wat is wijst - IVN bernheze

Film:

- Natuurcentrum De Maashorst/horst
- Wijstgronden in Brabant – YouTube

Fauna & Flora



Uitleg:

- Wikipedia Pinksterbloem & Oranjetipje

Film:

- Verpoppen van het Oranjetipje - YouTube

Cultuur



Uitleg:

- Cultuurhistorische aspecten van wijstgronden



Meenemen naar gebied:

- potje testwater
- fototoestel
- laarzen



Natuurcentrum
De Maashorst